

Juhani Viitala,
Tampere 25.1.2014.

Ehtoollinen ja kirkkoyhteys neljänä ensimmäisenä vuosisatana

Werner Elertin (1885-1954) kirja selvittää kirkollista yhteyttä ja erityisesti ehtoollisyhteyttä alkukirkossa. Elert perustaa tutkimuksensa tarkasti varhaisiin alkuperäislähteisiin ja rakentaa arvionsa pala palalta esimerkkien pohjalta. Tutkimustulos on yksiselitteinen: apostoleiden ajasta lähtien ehtoollisyhteyden edellytys alkukirkossa oli ykseys opissa.¹

Mikäli yksityinen kirkko noudattaa alkukirkon ehtoolliskäytäntöä, se on ehtoollisyhteydessä vain samaa oppia tunnustavien kirkkojen kanssa.² Yksityinen kristitty taas todistaa siitä kirkosta, jonka ehtoolliselle hän osallistuu, että tämän kirkon tunnustus on myös hänen tunnustuksensa.

Elertin kirja antaa meille luotettavan mahdollisuuden perehtyä varhaiskirkon kirkkoyhteyttä koskeviin lähteisiin ja auttaa meitä rakentamaan kirkkoamme apostoliselle kirkkoyhteys-käsitykselle schleiermacherilaisen käsityksen sijaan. Kristuksen ruumiin koinoonia ei ole – niin kuin Schleiermacher opetti - ihmisten vapaan harkinnan ja toiminnan tulosta vaan osallisuutta Kristukseen ehtoollisessa ja sen välityksellä osallisuutta Kristuksen ruumiiseen ja sen yhteiseen olemukseen.³

¹ Tätä periaatetta sovellettiin alkukirkossa sekä papistoon että maallikoihin: ”Jos kahden kirkon ... välillä vallitsi kirkollinen yhteys, silloin toisen maallikot voivat osallistua kommuunioon (ehtoollinen, J.V.) myös toisessa, toisen piispat ja papit toimittaa jumalanpalveluksen myös toisessa. Jos taas yhteyttä ei ollut, silloin kumpikaan ei ollut mahdollinen.” Elert s.161. Saksalaisen uusintalaitoksen esipuhe, joka on myös suomalaisessa laitoksessa (Elert s.18-19), tiivistää kirjan kolme tärkeintä johtopäätöstä seuraavasti: 1) Ehtoollisenviettoon osallistuvat saavat ehtoollisessa osallisuuden Kristukseen ja silloin keskinäisen yhteyden. 2) Edellytys kirkon olemusta – yksi Kristuksen ruumis – vastaavalle kirkolliselle yhteydelle on yksimielisyys kristinuskon opillisesta sisällöstä eli tunnustuksesta. 3) Opillinen yksimielisyys ei ole ehtoollisen vieton päämäärä vaan ehto, ykseyttä ei saa aikaan uskon toiminto vaan sisältö.

² Tämän periaatteen pohjalta Missouri synodi ja Wisconsin synodi solmivat kirkkoyhteyden v. 1872. Kirkkoyhteys solmittiin, kun WELS hyväksyi Waltherin laatiman seuraavan teesin: ”Yhdelläkään ihmisellä ei ole eikä yhdellekään ihmiselle tule antaa etuoikeutta uskoa ja opettaa toisin, kuin Jumala on ilmoittanut Sanassaan, olipa kysymys ensisijaisista tai toissijaisista perustavista uskonartikloista, perustavista tai ei-perustavista opeista, uskoon tai käytäntöön liittyvistä asioista, historiallisista asioista tai järjen valon alaisista asioista, tärkeistä tai näennäisesti merkityksettömistä asioista.” Walther’s theses on open questions. Theses 7. John Brug: Church Fellowship. NPH 1996. s.69-70.

Luther-säätiö on julkaissut v. 2004 synodikonferenssin aikaisen Missourisyndodin katekismusselityksen vuodelta 1926. Katekismus edellyttää, että väärin opettavan näkyvän kirkon jäsen protestoi kirkkonsa väärää oppeja vastaan, mutta ellei siitä ole apua, hänen on ”lähdeittävä pois heidän keskeltänsä” ja liityttävä oikein opettavaan näkyvään kirkkoon. Ks. Edward W.A. Koehler: Katekismusselitys. Suomen Luther-säätiö 2004, s. 193. Luther-säätiön osalta tunnustuksellinen kristitty toivoo, että se rohkaistuu hylkäämään pietistisen ecclesiola in ecclesia mallin ja omaksuu Lutherin Saksalaisen messun esipuheessa neuvoman tunnustuksellisen luterilaisen järjestäytymismallin, joka Lutherin mukaan ”on enemmän evankelisen säätämysten mukainen”. Ks. Leif Grane: The Augsburg Confession. A Commentary. Augsburg Publ. House 1987, s. 101.

³ Augsburgin tunnustuksen mukaan (VII) kirkko on uskovien (latinalainen versio: pyhien) yhteisö, joiden keskuudessa evankeliumi puhtaasti saarnataan (latinalainen versio: julistetaan) ja pyhät sakramentit evankeliumin mukaisesti jaetaan (latinalainen versio: oikein toimitetaan). Edelleen, kristillisen kirkon todelliseksi yhteydeksi riittää se, että siinä evankeliumi yksimielisesti, puhtaasti käsityksen mukaisesti saarnataan ja sakramentit Jumalan sanan mukaisesti jaetaan. (Latinalainen versio: Kirkon todelliseen yhteyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta.)

Evankeliumin oppi (doctrina evangelii) on tunnustuksen mukaan sama kuin apostoleiden oppi (doctrina apostolorum), apostoleiden opetukset ja selvät sanat (Apologia VII, 38, saksal. laitos). ”On ilmeistä, että evankeliumi ei tässä yhteydessä voi viitata julistukseen ilman opillista muotoa.” Holsten Fagerberg: A New Look at the Lutheran Confessions 1529-1537. CPH 1972. s. 272-273. Koska kirkkoa ei voi samaistaa ulkonaisiin instituutioihin eikä Rooman kirkkoon (Bengt Hägglund:

Elert ei anna lukijalle kirkkoyhteydestä vain valmiita johtopäätöksiä, jotka voi nopeasti omaksua, vaan hän nostaa eteemme kirkkoyhteyden keskeiset ongelmat lukuisten yksityisten tapausten tarkan selvittelyn avulla ja edellyttää, että lukija itse perehtyy niihin. Erlangenin yliopistossa, jonka kirkkohistorian ja systemaattisen teologian professorina hän työskenteli, oli sanonta: ”Mistä tahansa syystä joku tulee opiskelemaan teologiaa Erlangeniin, hän viipyy kauemmin, kuin oli suunnitellut, koska hän tulee Elertin vaikutuksen alaisuuteen.”⁴

Elertin kirja ehtoollisyhteydestä vie meidät tarkastelemaan alkukirkon ehtoolliskäytäntöä. Monesti kristityt tuntevat enemmän vetovoimaa tähän lähtökohtaan kuin esim. siihen ekumeeniseen vetoomukseen, että muistutetaan enemmistön kristityistä – roomalaiskatolisen ja ortodoksisen kirkon - noudattavan samaan oppiin ja tunnustukseen pitäytyvien ehtoollispöytä⁵. Kristityt haluavat perustaa oman käytäntönsä alkukristittyjen käytäntöön. Ongelmamme on kuitenkin kysymys, että millainen alkukristillinen ehtoolliskäytäntö oli. Elertin kirja kertoo sen meille nostaen esiin alkukristilliset asiakirjat. Kirja perustuu kokonaan siihen, mitä varhaiskristityt asiasta kirjoittivat. Se ei jätä sijaa mieltymyksille eikä mielikuvitukselle. Elert käyttää kirjassaan alkukristittyjen peruskirjaa (Uusi testamentti), kirkolliskokousten asiakirjoja ja varhaiskirkon ohjeita ja kirjeitä, kun hän selvittää, miten alkukirkko ymmärsi ehtoollisen. Hän antaa samojen asiakirjojen ratkaista ehtoollisen roolin kysymyksessä ehtoollisyhteydestä sekä kristillisen seurakunnan ja kirkon elämässä että kysymyksessä ehtoollisyhteydestä kirkkojen välillä. Elertin johtopäätös on, että kirkko neljänä ensimmäisenä vuosisatana todella liitti yhteen ehtoollisen ja kirkollisen yhteyden. Ehtoolliselta ei suljettu pois

---

Uskon malli. SLEY 1985, s.140), ei myöskään kirkkoyhteys ole diplomatian eikä valinnanvaraisuuden asia, vaan kirkkoyhteys pitää tunnistaa ja se on olemassa siellä, missä puhdasoppisuus vallitsee. Missä eriuskoisuus vallitsee tai saa puhdasoppisuuden kanssa samat oikeudet, siellä kirkkoyhteys on torjuttava. Kurt Marquart. The Church and her fellowship. The International Foundation for Luth. Confessional Research 1990, p.60-61. Elert toteaa (s.95), että kaste on ehtoolliselle osallistumisen ehto, mutta tämä ei merkitse sitä, että kaikki kastetut voivat erotuksetta viettää ehtoollista toistensa kanssa.

⁴ Prof. Elert oli teologina laajan tietämyksen ja oppineisuuden edustaja. Hänet tunnettiin kirkkohistorioitsijoiden keskuudessa systemaattikkona ja systemaattikkojen keskuudessa kirkkohistorioitsijana. Esim. Luther-tutkijana hän ei hyväksynyt lähtökohdaksi keskittymistä vain nuoreen Lutheriin vanhemman Lutherin kustannuksella. Elert korosti jatkuvuutta Lutherin varhaisen ajattelun ja myöhemmän kehityksen välillä ja ymmärsi Luterilaiset tunnustuskirjat, erityisesti Yksimielisyyden ohjeen, Lutherin työn oikeutettuna hedelmänä ja tuloksena (ks. Werner Elert. The Structure of Lutheranism. s. X. CPH 1962). Nuoren (vielä ”roomalaiskatolisen”) Lutherin korostaminen oikeutti Suomen ev.lut. kirkon silloisen johtavan teologin prof. Tuomo Mannermaan hyväksymään ”Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisesta” roomalaiskatolisen kirkon kanssa, vaikka dokumentti on Yksimielisyyden ohjeen vanhurskauttamisopetuksen (kypsan Lutherin työn hedelmä) vastainen.

Hermann Sasse – Elertin työtoveri Erlangenin yliopistossa – ilmaisee Raamatun opetuksen kirkosta näin: ”Kirkko ei koostu kirkoista tai seurakunnista. Se on olemassa niissä. Una sancta (Yksi pyhä eli kirkon kaksi ensimmäistä tuntomerkkiä Nikaian-Konstantinopolin tunnustuksessa) on olemassa yksityisessä paikallisessa kirkossa sikäli kuin tämä kirkko on säilyttänyt evankeliumin ja sakramentit sellaisina kuin Kristus ne asetti.” Sasse: The Lonely Way, Vol.2. CPH s.290.

⁵ Myös Martti Luther sisällytti opin kirkkoyhteydestä oppiin pyhästä ehtoollisesta. Tämä näkyy selvästi hänen Herran pyhää ehtoollista koskevasta saarnastaan v.1534 (1.Kor.11:23-26), joka löytyy kokoelmasta Ahti-saarnoja, Luther dc-rom, s.229-241. Se osa saarnasta, jossa Luther tuo esiin opetuksensa ehtoollisen sakramentista yhteisen uskon tunnustamisen merkinä, löytyy tämän esityksen liitteenä (s.8-9).

Roomalaiskatolisen kirkon pitäytyminen varhaiskirkolliseen opintyönsä vaatimukseen yhteisen ehtoollisen edellytyksenä on tullut viime vuosina esiin myös Suomen ja Ruotsin evankelisluterilaisen kirkon ja roomalaiskatolisen kirkon kirkkoyhteys- neuvotteluissa. Tämän pitäytymisen osoittaa neuvottelujen sisältöä valaiseva asiakirja ”Vanhurskauttaminen kirkon elämässä” (2010). Asiakirjan mukaan Rooman kirkko edellyttää yhteisen ehtoollispöydän avaamiseksi jo saavutetun vanhurskauttamisopin yhteisymmärryksen lisäksi yksimielisyyttä kirkko-, virka ja sakramenttiopissa ja käytännössä paavin tunnustamista kristikunnan johtajaksi. Ks. Timo Junkkaala: Löytyikö yhteys vanhurskauttamisopissa. Euangelium Benedictum (toim. Timo Junkkaala). Perussanoma 2013. s.269.

ainoastaan katumattomat syntiset ja harhaoppiset vaan myös skismaatikkojen edellytettiin sopivan riitansa ennen ehtoolliselle osallistumista. Kysymys ei ollut ehtoollisen pätevyydestä vaan sen loukkaamattomuudesta.⁶ ”Yhteydessä oleminen” merkitsi ”opillisessa yksimielisyydessä ja jakautumattomuudessa olemista”, ja sen takia ehtoollista vietettiin tunnustuksellisessa ykseydessä. Tämä käytäntö nousi siitä vakaumuksesta, että kirkko ei ole ihmisten vapaaehtoinen yhdistys, joka ilmaisee yhteytensä aterialla. Sen sijaan kirkko on yhtä Kristuksessa ja Kristuksen kautta nauttiessaan hänen tosi ruumiinsa ja verensä. Varhaiskirkossa ei ollut mahdollista pyytää Kristusta kokoamaan kaikki alttarille ”yhtenä” mikäli samanaikaisesti ei oltu yksimielisiä tunnustuksesta. Uskon ykseys ei ollut jonkinlaista mielipideyhteyttä tai yhteistä tunnetilaa vaan se perustui yhteiseen tunnustukseen. Apostoli Paavali opetti, että ei ole uskoa ilman keerygmaa (saarna, julistus) ja että sydämen uskoon yhdistyy suun homologia (tunnustus) (Room.10:10 ”sydämen uskolla tullaan vanhurskaaksi ja suun tunnustuksella pelastutaan”).⁷ Mikäli olisi oltu ehtoollisyhteydessä katumattomien syntisten tai niiden kanssa, joiden tunnustus oli eri mieltä kuin meidän tunnustuksemme, olisi se merkinnyt pyhän pitämistä epäpyhänä eli pyhän halveksimista.⁸

Elertin kirja voidaan jakaa kolmeen osaan.⁹ Ensimmäinen osa käsittelee sitä, miten varhaiskirkko neljänä ensimmäisenä vuosisatana ymmärsi ehtoollisen ja kirkon. Toinen osa keskusteleee tämän ehtoollista ja kirkkoa koskevan opetuksen soveltamista paikallisseurakunnassa, jolloin myös kysymys ns. suljetusta (samaa oppia tunnustavien) ehtoollispöydästä nousee esiin. Kolmas osa tarkastelee seurakuntien välistä yhteyttä ja tällöin ehtoollisen merkitystä tälle yhteydelle.

Eukaristia (pyhä ehtoollinen) ja kirkkoyhteys

Elert sanoo vääräksi käsityksen, että ihmisten vapaa toiminta synnyttää ja ylläpitää kirkkoa.¹⁰ Elertin mukaan kirkko on yhteys ehtoollisessa itsessään. Yksi tapa, jolla Elert perustelee näkemyksensä, on tutkia tarkoin Apostolisen uskontunnustuksen ilmausta ”pyhien yhteys” (communio sanctorum) sellaisena, kuin se ilmenee varhaisissa dokumenteissa. Ilmauksen yleinen tulkinta on, että se viittaa yhteyteen, joka meillä kaikilla on uskovina. Elertin mukaan tämä ei ole kuitenkaan ilmauksen riittävä eikä täydellinen tulkinta. Kun latinan ilmaus käännetään takaisin kreikaksi (eli tarkastellaan lännen kirkon ajatusten sijaan idän kirkon varhaisia dokumentteja, joita Elert pitää ilmauksen ymmärtämisen kannalta alkuperäisempinä), ilmaus ei viittaa ”pyhien ihmisten yhteyteen” vaan ”pyhien asioiden yhteyteen”. Latinan sanctorum voidaan kääntää kreikaksi toon hagioon, mikä merkitsee pyhät (ihmiset), mutta on todennäköisempää, että se tulee kääntää kreikaksi ta hagia eli pyhät asiat.¹¹ Elert osoittaa vanhoja kreikkalaisia kirkon tekstejä (itä) käyttäen, että pyhät ilmaus tarkoittaa aivan ilmeisesti ehtoollista (pyhään käyttöön erotettuja konsekroituja¹² ehtoollisaineita)¹³ Lisätodisteen tälle sakramentaaliselle käsitykselle hän antaa Apostolisen uskontunnustuksen kolmannen artiklan vanhasta ranskalaisesta käännöksestä, joka sanoo: ”Minä uskon ... pyhien asioiden yhteyden (ei siis pyhien

⁶ Elert s.94.

⁷ Elert s.89.

⁸ Elert s.92.

⁹ Charles St-Onge: “Eucharist and Church Fellowship in the First Four Centuries. A Review.”

<http://intheway.org/documents/papers/Eucharist%20and%20Church%20Fellowship.pdf>

¹⁰ Elert s.32.

¹¹ Elert s.39.

¹² Ortodoksisessa kirkossa ei tavata roomalais-katolisen kirkon konsekraatiota, vaan ehtoollisaineet muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi Pyhän Hengen avuksihuutamisen (epikleesin) yhteydessä. Osmo Tiirilä. Kristilliset kirkot ja lahkot. WSOY 1945, s.75.

¹³ Elert s.40 ja s.204-207.

ihmisten yhteyden).¹⁴ Elertin todistukset osoittavat uskon ehtoolliseen kirkkoyhteyden perustana olevan kirkossa varhainen ja vahva perinne.

Elert sanoo, että lännen kirkko omaksui uskontunnustuksen käsitteen ”pyhien yhteys” idästä.¹⁵ Mutta idän kirkon kreikkalaisen sanamuodon selvyys (pyhien yhteys tarkoitti yhteyttä pyhiin asioihin) vaihtui latinan (lännen kirkko) käsitteen epämääräisyyteen, jolloin ilmaus mahdollisesti asiatulkinnan (ehtoollinen) rinnalla myös henkilötulkinnan (pyhien ihmisten yhteyden).

Kirjan toisessa, kolmannessa ja neljännessä luvussa Elert jatkaa saman aiheen rakentamista eli hän osoittaa yhteyden käsitteen sitoutumisen yhteiseen ehtoolliseen. Varhaiskirkossa sanaa ”koinoonia” käytettiin samaamerkitsevänä sekä ehtoolliselle osallistumisesta että kirkkoyhteydestä. Elertin mukaan yhteys merkitsee Herran ehtoolliselle osallistumista. Yhteyden määrittävä tunnusmerkki on Herran ehtoollinen. Luvussa kaksi Elert lainaa egyptiläisen munkkiluostarin esimiehen Isidor Pelusiumilaisen koinooniaa koskevaa määritelmää: ”Koinoonia merkitsee jumalallisten mysteereiden vastaanottamista, koska siinä meille lahjoitetaan yhteys Kristukseen ja osallisuus hänen valtakuntaansa.”¹⁶ Kirkkoisä Ireneus uskoi, että ehtoollisen kautta meistä tulee Kristuksen ruumiin jäseniä ja tällä tavalla kaikista ehtoolliselle osallistujista tehdään yksi ruumis.¹⁷ Idän merkittävä kirkkoisä Johannes Damaskolainen (675-749) kirjoittaa: ”Me sanomme koinoonia ja sitä se on, koska sen välityksellä meillä on yhteys Kristuksen kanssa ja saamme osallisuuden hänen lihansa ja jumaluutensa kanssa. Sen kautta meillä on myös koinoonia meidän keskuudessamme ja me olemme yhdistetyt toinen toisiimme.”¹⁸ Damaskolaisen mukaan ehtoolliselle osallistujat yhdistyvät Kristukseen ja toinen toisiinsa.

Yhteys paikallisseurakunnassa

Elertin kirjan tämän osan avainteesi on, että ”kirkollinen yhteys edellyttää kirkon ykseyttä”¹⁹. Tämä ykseys ei ollut vain tunteen tai rakkauden ykseyttä vaan myös ”ykseyttä yksimielisyyden ja yhteisymmärryksen merkityksessä”.²⁰ Kirkon jakautuminen ei alkanut roomalaiskatolisen ja ortodoksisen kirkon erosta eikä uskonpuhdistuksesta vaan kirkko kärsi apostolien päivästä lähtien jakautumisista. Vuodelta 428 peräisin oleva Codex Theodosianus tuo esiin suuren määrän kristillisiä tunnustuskuntia, joista yhtä lukuunottamatta kaikki muut ovat harhaoppisia. Harhaoppisten tunnustuskuntien ei sallittu nauttia ehtoollista yhdessä puhtasoppisen kirkon kanssa, mutta ne eivät nauttineet ehtoollista myöskään toistensa kanssa. Kun nykymaailmassa usein katsotaan kristillisen kirkon riittäväksi tuntomerkiksi se, että tunnustaa lauseen ”Jeesus Kristus on Herra” olevan totta, niin Codex Theodosianuksen mainitsemista harhaoppisista tunnustuskunnista manikealaisia lukuunottamatta kaikki muut tunnustivat tuon lauseen. Niinpä piispa Ignatius varoittaa seurakuntiaan harhaopeista, joiden hän ei voi kiistää ”punoutuvan yhteen Jeesuksen Kristuksen kanssa”.²¹ Elert selvittää, miten kirkot saivat selvitettyä puhtasoppisuuden tai siitä poikkeamisen. Arvovaltaisten apostoleiden kuoleman jälkeen puhtasoppisuuden selvittelyssä ratkaisivat Raamattu, uskon sääntö (tunnustus) ja piispaallinen järjestys. Näiden kaikkien kolmen tuli toimia yhdessä, koska esim.

¹⁴ Elert s.40-41.

¹⁵ Elert s.42

¹⁶ Elert s.47.

¹⁷ Elert s.52-53.

¹⁸ Elert s.57.

¹⁹ Elert s.71.

²⁰ Elert s.71

²¹ Elert s.66.

piispanistuimella saattoi istua harhaoppinen, kuten Paavali Samosatalainen, joka käytti kauniita sanoja Pojasta ja Hengestä, mutta todellisuudessa tunnusti vain Isän jumaluuden. Hänet tuomittiin harhaoppiseksi v. 268 sen perusteella, että hänen opetuksensa poikkesi uskon säännöstä (tunnustus). Uskon sääntö ja kaikki oppi (dogma) ovat totuuden julistusta (keerygma) ja todistusta maailmalle. Dogma on julistusta ja se sijoitetaan jumalanpalveluksen liturgiaan. Sitä on julistettava eikä yksinkertaisesti ainoastaan uskottava. Esim. kristitty todistaa liturgiassa maailmalle, että ”Jeesus Kristus on Herra” eikä vain usko sitä. Uskontunnustuksen ”me uskomme” (Nikaialais-Konstantinopolilainen uskontunnustus) subjekti on kirkko, joka ulottuu keskeytyksettä maan ääriin saakka, apostoleista aina nykyhetkeen saakka. Tämä on myös osoitus varhaiskirkossa harjoitetun kirkkoyhteyden rajoista.²²

Elert korostaa useiden kirkkoisien lausuntoja lainaten, että alkukirkossa yhteydessä oleminen ja yksimielisyys ovat synonyymejä, samaa merkitseviä. Justinus Marttyyri (k.162) kirjoittaa, että yksikään puhdasoppinen kristitty ei ole koinooniassa (yhteydessä) gnostikkojen²³ kanssa. Edelleen hän sanoo, että eivät vain eriuskoiset (heterodoksiset) piispat ole puhdasoppisten kristittyjen yhteyden ulkopuolella vaan ulkopuolella ovat nekin, jotka ovat yhteydessä eriuskoisen piispan kanssa.²⁴ Piispa Athanasius kirjoittaa, että piispa Arsenius Hypselestä tahtoo olla koinooniassa meidän kanssamme.²⁵ Ignatius odottaa, että kaikki paikallisseurakuntien kastetut jäsenet tuntevat ja tunnustavat oikean uskonopin.²⁶ Kyrillos Jerusalemlainen kirjoitti kastekokelaille (osittain juuri kastetuille) katekismuksen, joka sisältää perusteellisen kristillisen opin tuntemuksen. Varhaiskirkon jokaista seurakuntaa voidaan kiistatta kutsua luonteeltaan tunnustusseurakunnaksi. Kristitylle ei riittänyt vain usko. Kristityn tuli myös tietää, mitä hänen tulee uskoa. Jokaisen seurakunnan koinoonia on sekä uskonyhteyttä että tunnustusyhteyttä. Sydämen usko oli tunnustettava suulla. Täysivaltaisiksi seurakunnan jäseniksi hyväksyttiin vain ne, jotka antoivat henkilökohtaisen, sisällöllisesti määritellyn tunnustuksen uskostaan.²⁷

Varhaiskirkon paikallisseurakunnat ottivat vakavasti tarpeen ja opetuksen olla yhtä ja yksimielisiä toinen toistensa kanssa. Ykseys voitiin murtaa kahdella tavalla: joko siten, että uskontunnustus ei ollut yksimielinen tai julkisen synnin kautta. Elert käsittelee ensin julkisyntiin liittyneitä toimenpiteitä paikallisseurakunnassa. Elertille on selvää, että apostolien ajan jälkeen kirkko käsitteli julkisyntiä eri tavalla kuin apostoleiden aikaan. Apostoleiden aikainen kirkko halusi säilyttää kirkon puhtaana

²² Elert s.79-80. Maanpäällisen kokonaiskirkon ykseyttä varjelivat ennen Uuden testamentin kaanonin (kokoelmaa) piispat ja uskon sääntö. Elert s.88.

²³ ”Gnostilaisuuden edustama spiritualistinen oppi Kristuksesta kielsi Kristus-uskon.” Bengt Hägglund: Uskon malli. SLEY 1985.s.114.

²⁴ Elert s.81-82.

²⁵ Arsenius oli meletialaisten piispa. Ns. meletialais-skisma ei liittynyt oppiin vaan erimielisyyksiin vainojen aikana uskosta luopuneiden takaisinottamisessa [samanaikaisesti oli käynnissä kiista areiolaisia vastaan siitä, onko Poika samaa olemusta kuin Isä eli onko Kristus myös Jumala]. Meletialaiset edustivat luopioiden kohdalla ankaraa kantaa. Meletialaiset syytivät väärämielisesti oikeaoppista piispa Athanasiusta Arseniuksen, heidän kadonneen piispansa, käden irrottamisesta ja sittemmin hänen murhaamisestaan (muka paavin pyynnöstä). Athanasius sai kuitenkin piilossa olevalta Arseniukselta kirjeen, jossa tämä katui meletialaisten hirveitä huhuja ja ilmoitti haluavansa olevansa yhteydessä athanasiolaisten kanssa. Syytteet raukesivat Areioksen johtamassa Tyyron kirkolliskokouksessa v. 335, jossa Arsenius oli mukana molemmat kädet tallella. Kokous hyväksyi Areioksen takaisin kommunioon. Athanasius pakeni Roomaan. Hänet panttiin viralta Egyptissä ja ajettiin maanpakoon Saksan Trieriin piispaksi. Athanasius eli viisitoista vuotta 47 vuotta kestäneestä piispuudesta maanpaossa areiolaisten ja meletialaisten painostuksesta. Documents concerning to Meletian Schism. Wisconsin Lutheran College. <http://www.fourthcentury.com/documents-concerning-the-meletian-schism/>

²⁶ Elert s.88.

²⁷ Elert s.89.

Kristuksen lähestyvän paluun edessä.²⁸ Myöhempi kirkko uskoi kristittyjen mahdollisuuteen palautua ennalleen ennen Kristuksen paluuta. Tämän ajattelutavan muutoksen takia kirkollisen yhteyden ulkopuolelle sulkemisesta (ekskommunikaatiosta) kuritoimenpiteenä tuli väliaikainen (vaikkakin joskus tämä väliaikaisuus kesti läpi koko elämän) ulossulkeminen. Erityisesti idän kirkko piti yhteydestä ulossulkemista yksilön (moraalisen) paranemisen välineenä, kun taas lännen kirkko katsoi sen olevan ennen kaikkea katumusmenettely (parantava rangaistus).²⁹ Elert myös osoittaa, että yhteyden ulkopuolelle sulkemisessa oli eri asteita riippuen tehdystä synnistä. Täydellisen karttamisen ja täyden yhteyden välillä oli väliasteita. Osallistuminen Herran ehtoolliselle sallittiin kuitenkin vain niille, jotka olivat täydessä yhteydessä. Mikäli oli kyseessä väärä oppi, ainoa vaihtoehto oli täydellinen yhteydestä ulossulkeminen. ”Ei kukaan, joka opetti väärää oppia, saanut vastaanottaa kommuuniota (Pyhää Ehtoollista) puhdasoppisessa seurakunnassa.”³⁰

Elert kiinnittää huomion siihen, että varhainen kirkko erotti toisistaan käsitteet heresia, heterodoksia, skisma ja parasynagooga, suomeksi harhaoppi, eriuskoisuus, hajaannus ja erillisen paikallisseurakunnan omavaltainen muodostus.³¹ Skisma on hajaannus, joka johtuu jostain ei-opillisesta syystä. Parasynagooga tarkoittaa mielivaltaista toisen paikallisseurakunnan muodostamista, joka ei ole opillisessa ristiriidassa alkuperäisen paikallisseurakunnan kanssa. Tärkein kysymys yhteyden kannalta on väärä opetus, jolloin käsite harhaoppi nousee tarkasteluun. Elert jäljittää kaikki perustavat Kristusta koskevat kristilliset opinkappaleet (dogmat) Filippiäiskirjeen toiseen lukuun. Hänen mukaansa kaikki varhaiskirkon aikaiset kristologiset (oppi Kristuksesta) harhaopit olivat selvästi ristiriidassa tämän apostoli Paavalin kirjoittaman tärkeän luvun kanssa.³² Jos joku opetti toisin kuin Filippiäiskirjeen toinen luku Kristuksesta, hänet suljettiin välittömästi täysin yhteyden ulkopuolelle. Toisin kohdeltiin julkisyntisiä, jotka saatettiin sulkea yhteyden ulkopuolelle vain osaksi tai vain joksikin aikaa. Hereetikko, joka puhuu seurakunnan tunnustusta vastaan, sulkee tällä tosiasialla itsensä seurakunnan ulkopuolelle. Kolmas synodi Antiokian piispaa Paavali Samosatalaista vastaan ilmoitti, että ”hänen teoistaan ei ensin tarvitse antaa tuomiota, koska hän on ulkopuolella. Hän on kääntynyt kaanonista (uskon säännöstä) vääriin ja lainvastaisiin oppeihin”.³³ Paavali Samosatalaisen harhaoppi, jonka mukaan Kristus ei ole Jumala, oli syy hänen välittömälle seurakunnan ulkopuolelle sulkemiselleen. Kirkkojen diakonit olivat usein vastuussa siitä, että he kysyivät muukalaisilta tunnustivatko he puhdasoppista vai harhaoppista uskoa.³⁴ Justinus Marttyyri kirjoittaa: ”Tätä ravintoa me kutsumme ehtoolliseksi. Siihen sallitaan osallistua vain sen, joka uskoo meidän oppimme totuuteen, on pesty ... uudestisyntymän pesussa sekä elää niin kuin Kristus on opettanut.” Ehtoollisyhteyden ehtona on siis kasteen ja kristillisen vaelluksen lisäksi ”usko meidän oppimme totuuteen”.³⁵ Varhaiskirkko sulki ehtoolliselta pois julkisyntiset siinä toivossa, että katuisivat ja tervehtyisivät. Hereetikot suljettiin pois alkuperäisen käskyn perusteella (Matt.5:23-24). Herran aterialle

²⁸ Elert s.104.

²⁹ Elert s.110.

³⁰ Elert s.116. Piispa Basileios Suuren (k. 379) johtaman Kappadokian kirkon kurissa oli monta astetta: Seisominen kirkon ulkopuolella, läsnäolo raamatunluvun ja saarnan aikana kirkossa, maassa polvillaan rukouksiin osallistuminen, jumalanpalveluksessa seisten mukana oleminen ilman oikeutta osallistua ehtoolliselle. Monen vuoden koetusajan jälkeen sai nuhteettomaksi osoittautunut katuja täydet oikeudet. Olavi Tarvainen. 12 kirkkoisää. Kirjaneliö1986. s.184.

³¹ Elert s.115.

³² Elert s.118-119.

³³ Elert s.120.

³⁴ Elert s.122.

³⁵ Elert s.121.

kokoonnuttaessa osallistujien välillä ei saanut olla mitään erottavaa, koska jokainen riita haavoittaa Herran ruumista.³⁶

Yhteys kirkkojen välillä

Mikäli paikallisseurakunnassa ei uskovien välillä saanut olla mitään erottavaa, miten seurakunnat käsittelevät yhteyttä toinen toistensa kanssa. Elertin kirjan tähän liittyvä tärkeä näkökohta on se, että kirkossa oli hajaannusta jo toisella vuosisadalla. Jo varhaiskirkossa oli meidän aikaamme vastaava tilanne, jossa samassa kaupungissa oli useita kirkkokuntia. Nikealaiset, puoliareiolaiset, eunomiaanit, makedonialaiset ja apollinaarit kohtasivat toisensa samalla paikkakunnalla.³⁷ Miten paikallisseurakunnat käsittelevät tätä tunnustusten hämmentävää suurta joukkoa?

Ensinnäkin paikallisseurakunnat tiedostivat, että puhdasoppinen tosi kirkko oli suurempi kuin ne. Kun paikallisseurakunta kokoontui, se tiesi olevansa Jumalan ecclesia (kirkko) jakamattomana kokonaisuutena.³⁸ Kirkko oli täysin toteutuneena heidän paikkakunnallaan. Mutta samanaikaisesti se oli läsnä muuallakin. Kuuluessaan paikallisseurakunnan kirkolliseen yhteyteen, kristitty oli osallinen myös kokonaiskirkon maailmanlaajuisesta kirkollisesta yhteydestä. Samalla tavalla Kristuksen ruumis on täysin läsnä ehtoollisessa missä tahansa sitä vietetäänkään. Kokonaiskirkon ehtoollisyhteys kattaa myös paikallisseurakunnan ehtoollisyhteyden.³⁹

Toiseksi kirkot joutuivat kehittämään tapoja olla tekemisissä toinen toistensa kanssa siten, että ne tunnustivat toistensa "katolisuuden". Yksi tapa, jolla saman tunnustuksen kirkot tunnustivat toisensa, oli tunnustaa toinen toisensa ekskommunikaatiot. Edelleen kirkolliskokouksilla alkoi olla oikeus ekskommunikoida yksilöitä koko katolisesta kirkosta.⁴⁰ Karthagon piispa Kyprianus ja Rooman piispa Kornelius tiedottivat toisilleen toimeenpanemansa ekskommunikaatiot.⁴¹ Matkustaville maallikkojäsenille annettiin yhteykskirjeitä (literae communicatoriae), jotta ne piispat, joiden kaupunkiin he matkustivat, saattoivat tunnistaa heidät. Karthagon kirkolliskokous (v.345-348) teki päätöksen, että ilman oman piispansa kirjettä ei pappi eikä maallikko saanut osallistua ehtoolliselle toisessa seurakunnassa.⁴² Piispat tutkivat perusteellisesti toinen toistaan päättääkseen yhteyden solmimisesta tai solmimatta jättämisestä.⁴³ Joissakin tapauksissa yksityinen seurakunta, jolla oli eriuskoinen piispa, saattoi olla yhteydessä toisten puhdasoppisten kirkkojen kanssa. Tällöin seurakunta

³⁶ Elerts.124, 95.

³⁷ Elert s.143. Eläessään Paavali piti itse huolta ecclesian ykseyden perustavan tärkeistä edellytyksistä. Mikäli tarkoitetaan kokonaiskirkkoa eli Kristuksen ruumista Paavali jätti jälkeensä ykseyden tilassa olevan kirkon. Mutta jos tarkoitetaan ecclesioita monikossa – kuten Paavali vanhemmissa kirjeissään tai Ilmestyskirjassa – hän ei jättänyt jälkeensä ykseyden tilassa olevaa kirkkoa. Elert s.69.

³⁸ Elert s.129. ”Kristuksen ruumis, johon meidät kastetaan (1.Kor.12:13), ei ole paikallinen yhdistys. Siihen kuuluvat myös roomalaiset kristityt ennen kuin apostoli on nähnyt heitä (Room.12:5). Siksi Korintossa saatu kaste on tietenkin pätevä myös Roomassa.” Elert s.129.

³⁹ Elert s.138.

⁴⁰ Elert 131. Ensimmäiset synodit, joista meillä on asiakirjoja, pidettiin montanolaista liikettä vastaan. Synodien päätöksillä Montanuksen kannattajat erotettiin kirkosta ja suljettiin koinoonian ulkopuolelle...Aivan varmaa on, että synodit katsoivat itellään olevan vallan erottaa hereetikot kokonaiskirkosta. Elert s.131. Paavali teki kirkollista ykseyttä koskevat päätökset apostolisen arvovaltansa nojalla. Hän luotti myös Pyhän Hengen johtaman seurakunnan kykyyn päästä oikeaan ratkaisuun. Apt 15 kertoo erään tällaisen kirkolliskokouspäätöksen syntyvaiheista. Elert s.71.

⁴¹ Elert s.132.

⁴² Elert s.134 ja s.136.

⁴³ Elert s.141. Alkukristityt käyttivät ecclesia sanaa sekä paikallisseurakunnasta että kokonaiskirkosta. Paikallinen seurakunta (ecclesia) sai myöhemmin kaupungin tai maakunnan nimen. Yksittäisten episkopaattien 100-luvun kuluessa vakiintuessa ecclesia alkoi tavallisesti tarkoittaa tietyn piispan alaisuudessa toimivaa kirkkoa. Elert s.139.

protestoi piispan opetusta vastaan. Tästä on esimerkkinä Antiokian suuri seurakunta, joka säilyi yhteydessä toisten piispan johtamien hiippakuntien kanssa huolimatta sen eriuskoisesta piispasta Paavali Samosatalaisesta.⁴⁴

Elert siis osoittaa, että kaikki seurakunnat, jotka olivat kirkkoyhteydessä toistensa kanssa, tunnustivat ja seurasivat toisen seurakunnan yksilöitä koskevia kirkkoyhteydspäätöksiä. Jos jokin kirkkoyhteydessä oleva seurakunta hyväksyi yksilön Herran ehtoolliselle, toiset samassa kirkkoyhteydessä olevat seurakunnat hyväksyivät hänet myös ehtoolliselle. Jos jokin seurakunta sulki yksilön pois yhteydestään, toiset samassa kirkkoyhteydessä olevat seurakunnat kunnioittivat tuota päätöstä.

Katolisessa kirkossa säilytettiin yhteys ja opillinen ykseys kahden välikappaleen avulla: papiston toisiin seurakuntiin tekemien vierailujen ja kirjeenvaihdon avulla. Piispa Basileios kirjoittaa piispa Ambrosiukselle, että ”Herra on antanut meille kaksi tapaa oppia tuntemaan toisemme, henkilökohtaisen tapaamisen ja kirjeenvaihdon”.⁴⁵ Ajan mittaan kirjeitä ei vaihdettu ainoastaan tiettyjen kirkkojen välillä vaan ne kirjoitettiin lähetettäväksi kaikille kirkkoille. Nämä olivat ensimmäisiä kiertokirjeitä eli kirjeitä kaikkialle. Ne kirjoitettiin seurakuntien informoimiseksi kirkolliskokousten päätöksistä, opillisen kannan selittämiseksi tai eriuskoisena pidetyn näkemyksen vastustamiseksi.⁴⁶

Johtopäätös

Elertin kirjan perusajatus voidaan ilmaista hänen omilla sanoillaan: “Moderni teoria, että joku voidaan hyväksyä vieraana toiseen tunnustukseen pitäytyvän kirkon kommuunioon tai että vastavuoroisesti voidaan vieraana viettää kommuuniota toisessa kirkossa, vaikkei täyttä kirkollista yhteyttä ole olemassa, oli varhaiskirkossa tuntematon, jopa mahdoton ajatella.”⁴⁷ Elert todistaa tämän perusajatuksen osoittaen, että alkukirkko yhdisti kommuunion (ehtoollisen) ja yhteyden toistensa kanssa. Ehtoollinen määrittää kirkon yhteyden. Tälle yhteydelle on oleellista ykseys. Yksimielisyyden, yhteydessä olemisen ja kommuunio toinen toisemme kanssa ovat kaikki osa sitä, että olemme ”kirkko”. Kommuunio ei ole henkilökohtaisen tunteen vaan tunnustuksen asia. Sydämessämme uskomisen tarkoittaa suullamme tunnustamista (Room.10:8).

Elert antaa luotettavan perustelun veljesyhteydellisen ehtoollisen harjoittamiselle. Mutta samalla hän osoittaa, että alkukirkossa huolehdittiin myös oikeasta opista ja oikeasta elämästä aivan kuten morsian valmistetaan ja kaunistautuu uskossa ja teossa vastaanottamaan sulhastaan (Ilm.21:2). Elert ei todista näkemystään ainoastaan toisen, kolmannen ja neljännen vuosisadan kristillisillä lähteillä vaan hänen todistelunsa perustana on Uusi testamentti. Elertin evankeliumeiden ja Uuden testamentin kirjeiden selitys sulkee pois näkemyksen, jonka mukaan veljesyhteydellinen ehtoollinen, tunnustuksellisuus ja oikean elämän vaatimus olisivat Uuden testamentin jälkeisen kirkon kehitystä ja poikkeamaa alkuperäisestä kristillisyydestä.⁴⁸ Varhainen kirkko ei siis poikkeaa Uudesta testamentista heti

⁴⁴ Elert s.141.

⁴⁵ Elert 149.

⁴⁶ Elert s.150-151.

⁴⁷ Elert s.168.

⁴⁸ Eksegeettien kyvyttömyys nähdä Uuden testamentin opetuksen ja apostoleiden jälkeisen kristinuskon kehityksen yhteyttä näyttää usein nousevan siitä, että he ensin ymmärtävät Uuden testamentin opetuksen väärin ja sitten selittävät myöhemmän kristillisyyden poikkeamana Uudesta testamentista. Esim. Heikki Räisänen väittää, että Apostoleiden tekojen mukaan Jeesus oli vain ihminen, jonka Jumala teki Pojaksen vasta kuolleista herättämisessä. Räisänen. Mitä varhaiset kristityt uskoivat. WSOY 2011, s.182, 203.

apostoleiden kuoleman jälkeen vaan niin Uusi testamentti, välittömästi apostoleiden jälkeen kirjoitetut lähteet kuin myös myöhemmin kirjoitetut kristilliset lähteet ovat johdonmukaisesti veljesyhteydellisen ehtoollisen ja tunnustuksellisen, oikeaa elämää korostavan kristillisyyden kannalla.

Liite: Ote Martti Lutherin pyhää ehtoollista koskevasta saarnasta (1.Kor.11:23-26).

”Toinen (ehtoollisen, lisäys J.V.) hedelmä, joka myös on tarpeellista, on se, että kristikunta olisi sovinnollinen, ja että sillä olisi **yksi usko ja oppi**. Että nyt kristityt olisivat niin **yhtäpitäväiset**, kuin mahdollista on, niin heidän tulee kokoontua, ei ainoastaan saarnaan, jossa he kuulevat yhtä ja samaa sanaa, jolla heitä kutsutaan yhteen uskoon, ja riippuvat kaikki yhdessä päässä, vaan heidän tulee myös kokoontua **yhteen pöytään**, syödä ja juoda yhdessä.

Saarnan kuulemisen suhteen voi niinkin tapahtua, että joku voi nyt minua kuulla, ja kuitenkin olla vihamieheni. Sentähden, vaikka evankeliumi myös pitää kristityitä koossa ja tekee heidät yksimielisiksi, niin tekee kuitenkin ehtoollinen sen vielä enemmän (vaikka myöskin ulkokullatut siihen löydyttäytyvät); siellä jokainen kristitty **julkisesti tunnustaa itse puolestansa, mitä hän uskoo**, siellä erkanevat erimieliset toisistansa, ja ne, jotka uskossa ovat **yhtä mieltä** yhdellä toivolla ja sydämellä Herraa kohtaan, ne pitävät itsensä yhdessä. Tämä on sanomattoman hyödyllinen asia kristillisessä seurakunnassa, että he niin vedetään yhteen, ja **ettei yhtään eripuraisuutta ole uskossa**.

Sentähden kutsutaan ehtoollista latinan kielellä **communio eli yhteydeksi**, sekä niitä, jotka eivät tahdo olla muiden kristittyin kaltaisia **uskossa, opissa ja elämässä, excommunicati**, eli seurakunnasta suljetuiksi, koska ovat **erilaiset opissa, mielessä ja elämässä**, joita ei siis ole sallittava ollenkaan sen seurakunnan keskuudessa, jossa on **yksi mieli**, etteivät he seurakuntaa turmelisi ja tekisi sitä erimieliseksi. Se hyöty on pyhästä sakramentista, että Kristus sillä pitää vähän joukkonsa koossa. Tässä ovat vanhoilla isillä olleet kuvitusrikkaat ajatukset; he ovat sanoneet Kristuksen sen tähden tahtoneen käyttää leipää ja viiniä ehtoollisessaan, että niin kuin monta jyvää, joista jokaisella on oma laatunsa ja tarkoituksensa, jauhetaan yhteen ja tulevat yhdeksi leiväksi, niin on myös jokainen ihminen muista eroava henkilö ja itsenäinen olento, mutta koska me sakramentissa tulemme kaikki osallisiksi yhdestä leivästä, niin silloin olemme kaikki yksi leipä ja yksi ruumis, 1. Kor. 10:17, sillä siinä on **yhtäläinen usko, yhtäläinen tunnustus**, yhtäläinen rakkaus ja yhtäläinen toivo. Ja samoin kuin viini on monta viinirypälettä ja monta viinimarjaa yhteensä, joilla jokaisella itseksensä on ruumiinsa ja muotonsa, mutta heti kun marjat ovat puserretut viiniksi, niin ei sitten enää ole yhtään erilaisuutta viinissä, vaan se on sitten kauttaaltaan yhtäläinen, makea ja oivallinen neste, niin tulee kristityinkin olla.

Tämä on vanhain isäin selitys, ja se ei ole väärä, sillä sakramentti on oleva siihen hyvä, että kristityt pysyisivät hyvin koossa **yhdessä mielessä, opissa ja uskossa**, ettei jokainen olisi eristetty omaksi jyväksi itsellensä, ja tekisi itsellensä omaa oppiansa ja uskoansa. Sillä niin kuin perkele ei ole yhdessä kohden, vaan tahtoo mielellänsä turmella sellaista yksimielisyyttä, hyvin tietäen, minkä vahingon se hänelle saattaa, kun meillä **kaikilla on yksi usko** ja riipumme kiinni yhdessä päässä, niin kiusaa hän yhtä siellä, toista täällä **väärällä uskolla**, epäilyksellä ja monilla väärillä ajatuksilla, ettei meillä vaan **olisi oikeaa uskoa sakramentista ja muista uskonkappaleista**, vaan että hän saisi riitaa ja eripuraisuutta aikaan.

Ja vaikka nyt ei voikaan toisin olla, kuin että pahenuksen tulla pitää, niin tulee meidän kuitenkin ahkeroida siitä, ettemme peräti sortuisi eripuraisuuteen. Jos yksi eli toinen ei tahdokaan seisovaisena pysyä, vaan **eroavat meistä sakramentti-opissa tai jossakin muussa**, niin pitäkäämme me kuitenkin yhtä, että kaikki olisimme yksimieliset Kristuksessa uskossa ja toivossa. Mutta se ei koskaan voi tapahtua, jos ei ole **yhtäläisyyttä opissa**.

Tämä on taas yksi tämän ehtoollisen hedelmä, että rakas Herramme Kristus niin sydämellisesti asetti sakramentin **yksimielisyyden voimassa pitämiseksi opissa, uskossa ja elämässä**. Ulkonaisesti emme voi olla yhtäläisiä, sillä täällä maailmassa on erilaiset säädöt; jos niissä on oikein eletävä, niin täytyy myös olla erilaisia toimialoja...Sellaista **sisällistä yhtäläisyyttä** tämä sakramenttikin tarkoittaa, koska ei ole ketään, joka saisi toista tai parempaa, kuin toinenkaan. Sen tähden, olkoon ken hyvänsä, emäntä tai piika, herra tai palvelija, isä tai poika, ruhtinas tai alamainen, niin ovat he kaikki tässä yhtäläiset, heillä on kaikilla yksi ruoka ja lupaus, ja jos he uskovat, niin kuuluvat he samaan taivaaseen yhteen, eikä se siitä riipu, jos minä asun täällä ja toinen kristitty Jerusalemissa, emmekä tunne toisiamme. Sillä meillä kuitenkin yksi pää; siinä me molemmat riipumme kiinni ja toivomme sen kautta autuaiksi tulevamme.

Perkele ei suinkaan ole joutilaana, vaan tahtoo mielellänsä häiritä tätä sopuisuutta; sillä (niin kuin sanottu on) hän tietää hyvin, minkä vahingon se hänelle tekee, kun kristityt ovat **opissa ja uskossa yksimieliset**. Mutta nyt on tämä sakramentti hyvä sitä vastaan, jonka Kristus sitä varten on asettanut, että se **pitäisi kristityt koossa**.”